

Πώς ο Ιησούς έγινε «θεός» (Μέρος Δ')

Τρία είναι τα κύρια θεολογικά ρεύματα του **πρώτου αιώνα** τα οποία δεν επικράτησαν, ή τουλάχιστον επιβίωσαν κάποια στοιχεία τους σε μεταγενέστερες διδασκαλίες και που θεωρήθηκαν εκ των υστέρων «αιρετικά».

A) **Οι υιοθετιστές**, που διαφωνούσαν στο πότε υιοθετήθηκε ο Ιησούς (κατά το βάπτισμα ή την ανάσταση). Ομάδες που ανήκαν σε αυτούς ήταν οι Εβωνίτες (δηλαδή Ιουδαίοι που είχαν ασπαστεί τον Ιησού ως τον «Μεσσία» που προέβλεπαν οι Γραφές και παράλληλα ακολουθούσαν τον Ιουδαϊσμό). Οι Εβωνίτες είχαν διάφορα παρακλάδια και ισχυρίζονταν ότι ήταν οι πρώτοι οπαδοί του Ιησού.

Άλλη ομάδα, οι Ρωμαίοι υιοθετιστές· οι Θεοδωτιανοί. Σύμφωνα με τις αντιλήψεις τους, ο Ιησούς ήταν ξεχωριστός διότι γεννήθηκε από παρθένα. Αυτοί, χωρίζονταν **σε τρεις υπο-ομάδες**: α) η ομάδα που έλεγε ότι ο Ιησούς ήταν απλός άνθρωπος που έλαβε θεϊκή δύναμη κατά τη βάπτισμα, β) η ομάδα που έλεγε ότι ο Ιησούς έγινε «θεϊκός» κατά το βάπτισμα, και γ) εκείνη που έλεγε ότι έγινε θεός μετά την ανάσταση.

B) **Οι δοκίτες**. Αυτοί θεωρούσαν ότι ο Ιησούς δεν ήταν άνθρωπος. Ήταν ένα «θεϊκό» ον που φάνηκε στους ανθρώπους ως άνθρωπος, χωρίς να έχει ανθρώπινη φύση. Ο δοκιτισμός καταπολεμήθηκε αργότερα, όταν ενισχύθηκε η θεολογία της σαρκώσεως. Αυτό το θεολογικό ρεύμα δεν εφευρέθηκε από τους πρώτους

ακολουθούς του Ιησού, διότι κείται αντίθετα από την διδασκαλία του «πάσχοντος Μεσσία». Η πιο γνωστή ομάδα που ασπάζονταν αυτές τις ιδέες, ήταν η ομάδα του Μαρκίωνα.

Γ) Η «χριστολογία» του διαχωρισμού. Σύμφωνα με αυτήν την αντίληψη, μέσα στον Ιησού κατοίκησε προσωρινά ένα «θεϊκό» ον, το οποίο τον εγκατέλειψε μετά τον θάνατό του. Οι ομάδες που το υποστήριζαν, ήταν οι Γνωστικοί. Κατά τη βάπτιση, ενοίκησε στον ενάρετο Ιησού το «θεϊκό» ον και τον άφησε πριν πεθάνει. Αργότερα, λείψανα αυτής της διδαχής θα εμφανιστούν στον Νεστοριανισμό.

Για τα περισσότερα από τα παραπάνω, όπως έχουμε ήδη δει, οι χριστιανοί των διαφόρων ομάδων μπορούσαν να επικαλεστούν χωρία από τα κείμενα της Καινής Διαθήκης όπως την έχουμε σήμερα, πέρα από τα κείμενα που αργότερα θεωρήθηκαν «αιρετικά».

Κατά τον 2ο και 3ο αιώνα, το θέμα της «σωτηρίας» άρχισε σταδιακά να εξελίσσεται και αυτό. Ενώ κατά τον 1ο αιώνα αφορούσε την πίστη στην «σταύρωση» -τον «θάνατο»- και την «ανάσταση» του «πάσχοντος Μεσσία», αργότερα θεωρήθηκε ότι έπρεπε να κατανοηθεί σωστά η σχέση του Ιησού με τον Θεό, αλλά και του Αγίου Πνεύματος. Έπρεπε να βρεθεί ένα μοντέλο-φόρμουλα, το οποίο θα περιελάμβανε στην μια θεότητα, τόσο τον Υιό όσο και το Πνεύμα.

Οι θεολογικές συζητήσεις δεν μπορούσαν ακόμα να φτάσουν σε ένα κοινώς αποδεκτό σημείο ομογνωμίας. Οι διαφορετικές απόψεις αυξήθηκαν. Σε όλη αυτήν την κατάσταση να συνυπολογιστεί ότι ακόμα δεν έχουμε την Καινή Διαθήκη ως ένα «ενιαίο» βιβλίο. Δηλαδή, δεν έχουμε καμία επικυρωμένη συνοδικά πράξη της Εκκλησίας, προκειμένου να έχουμε κανόνα με τα «αυθεντικά» αποστολικά συγγράμματα. Μόνο συλλογές στις κατά τόπους κοινότητες, αλλά όχι πάντα με τα ίδια βιβλία. Ακόμα δεν υπήρχαν αποκρυσταλλωμένα δόγματα περί του Ιησού και της «τριαδολογίας» .

Η «χριστολογία» και η «τριαδολογία» κατά τον 3ο αιώνα

Οι περισσότεροι χριστιανοί απέρριψαν τις προηγούμενες θεωρίες. Ο Ιησούς ήταν πραγματικά άνθρωπος και ταυτόχρονα πραγματικά θεός, σε μία υπόσταση. Πώς όμως; Αυτό προσπάθησαν να απαντήσουν οι θεολόγοι των χρόνων εκείνων.

Η περίοδος αυτή, είναι μια περίοδος μεταβατική. Ένα λυκόφως μεταξύ των προηγούμενων ποικίλων απόψεων και πριν από την Α΄ «οικουμενική» σύνοδο, πριν λάβει την κρατική αρωγή η πλέον ονομαζόμενη «Ορθόδοξη» Εκκλησία.

Ας δούμε τον ρόλο του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου στην Α΄ οικουμενική σύνοδο.
Σύμφωνα με τον Ορθόδοξο βυζαντινολόγο **G. Ostrogorsky**...

Η πιο σαφής έκφραση του εκχριστιανισμού του ρωμαϊκού κράτους στην εποχή του Μ. Κωνσταντίνου με σοβαρότατες επιπτώσεις για το μέλλον του, ήταν η σύγκλιση της οικουμενικής συνόδου της Νικαίας (325), της πρώτης από τις οικουμενικές συνόδους που έθεσαν τα θεμέλια της δογματικής διδασκαλίας και των κανόνων της χριστιανικής εκκλησίας. Ο αυτοκράτορας όχι μόνο συγκάλεσε τη σύνοδο και προήδρευσε στις συνεδρίες της αλλά και επηρέασε ουσιαστικά τις αποφάσεις της. Αν και δεν ήταν τότε τυπικά μέλος της εκκλησίας (το βάπτισμα το δέχτηκε, όπως είναι γνωστό, στην επιθανάτια κλίνη), ωστόσο ήταν ο πραγματικός αρχηγός της, δίνοντας έτσι και στο σημείο αυτό το πρότυπο για τους διαδόχους του στο θρόνο του Βυζαντίου.

(Ιστορία του Βυζαντινού κράτους, τ. 1, σ. 106)

Σε αυτήν την φάση των έντονων θεολογικών συζητήσεων και ζυμώσεων, άρχισαν να διαφαίνονται οι πρώτες διαφορές μεταξύ των θεωρούμενων ως «ορθόδοξων» απόψεων της εποχής.

Οι Μοναρχιανοί, φοβούμενοι τον πολυθεϊσμό, ισχυρίζονταν ότι τόσο ο Υιός όσο και το Πνεύμα **υποτάσσονται στον Πατέρα**.

Αυτοί διακρίνονται σε δύο μεγάλες ομάδες: α) **Οι δυναμικοί μοναρχιανοί**, οι οποίοι αρχικά ισχυρίζονταν ότι ο Υιός υιοθετήθηκε (ήδη έχουμε δει ότι αυτό συμφωνούσε με την προ-παύλεια παράδοση) και εν συνεχεία κάποιιοι από αυτούς θεώρησαν ότι το Πνεύμα και ο Υιός είναι απρόσωπες δυνάμεις. β) **Οι τροπικοί μοναρχιανοί** (όπου το κάθε πρόσωπο της τριάδας θεωρήθηκε ως τρόπος εμφάνισης του αυτού θεού). Από αυτούς, άλλοι ισχυρίζονταν ότι ο Πατήρ σαρκώθηκε εν τω προσώπω του Υιού, οι οποίοι στηρίζονταν σε κάποια σημεία της Γραφής, όπως το περίφημο χωρίο όπου ο Ιησούς απαντάει στον Φίλιππο (ο οποίος - προηγουμένως- του είχε ζητήσει να τους δείξει τον Πατέρα), «*τοσοῦτον χρόνον μεθ' ὑμῶν εἰμι καὶ οὐκ ἔγνωκάς με Φίλιππε ὁ ἔωρακώς ἐμὲ ἔωρακεν τὸν πατέρα• καὶ πῶς σὺ λέγεις Δεῖξον ἡμῖν τὸν πατέρα*» (Κατά Ιωάννην, 14.9). Άλλοι ισχυρίζονταν ότι ο αυτός θεός παρουσιάστηκε άλλοτε ως Πνεύμα, άλλοτε ως Υιός, άλλοτε ως Πατήρ. Έχουμε δηλαδή την **υποστατική ταύτιση** Πατρός-Υιού-Αγίου Πνεύματος.

Στον «Ποιμένα του Ερμά», ένα πρωτοχριστιανικό κείμενο που εκτιμούνταν από

τους πρώτους εκκλησιαστικούς συγγραφείς, **ο Υιός είναι η ενανθρώπιση του Αγίου Πνεύματος.**

Ο Θεόφιλος Αντιοχείας περί το 180, μιλούσε για «Τριάδα» (μάλιστα είναι ο πρώτος εκκλησιαστικός συγγραφέας που χρησιμοποιεί τον όρο αυτό), αλλά την εννοούσε ως «Πατέρα», «Λόγο» και «Σοφία». Ο Λόγος είναι ενδιάθετος νους ο οποίος γίνεται προφορικός χάριν της δημιουργίας, και ο οποίος συχνά **ταυτίζεται** με την Σοφία.

Ο Τερτυλλιανός, στον οποίο θα στηριχτούν μετέπειτα για την θεμελίωση της «Τριάδας» όπως την ξέρουμε σήμερα, μιλούσε για δύο δύσεις ενωμένες υποστατικά στον Χριστό, όπως μιλούσε και για τρεις υποστάσεις της μίας θεότητας. Παρ' όλα αυτά, ισχυρίζονταν ότι η Σοφία γεννήθηκε από τον Πατέρα, αλλά γνώρισε και δεύτερη γέννηση· έγινε Λόγος. Επίσης, ότι **ο Υιός πήγασε δι' απορροής από τον Πατέρα**, του οποίου είναι μέρος της ουσίας του.

Ο Ιππόλυτος, στον οποίο επίσης στηρίχτηκαν, ποτέ δεν αναφέρει το Πνεύμα ως πρόσωπο. Ο Λόγος προήλθε με τη βούληση του θεού, άρα **εν χρόνω**, για την δημιουργία. Συνεπώς, δεν είναι ο Λόγος συνάναρχος με τον Πατέρα. Επίσης, ο Λόγος ήταν ενδιάθετος- ανυπόστατος, έπειτα (κατά τη δημιουργία του κόσμου) έγινε προφορικός -υποστατικός και τελικά έγινε Υιός- ενσαρκώθηκε. Ο Λόγος υποτάσσεται στον Πατέρα.

Ο Ιουστίνος θέτει ιεραρχία στην «τριάδα». Ανώτερος ο Πατήρ, δεύτερη τάξη ο Υιός, τελευταίο το Πνεύμα.

Ο Άρειος, για τον οποίο κυρίως συγκλήθηκε η σύνοδος της Νικαίας, δίδασκε ότι ο Λόγος άρχισε να υπάρχει λίγο πριν από την αρχή της δημιουργίας. Δεν υπήρχε από πάντα. Συνεπώς, ο Θεός δεν είχε την ιδιότητα του Πατρός από πάντα, αλλά την απέκτησε. Ο Λόγος δεν είναι συνάναρχος με τον Θεό, άρα δεν είναι κατ' ουσία θεός. Ο Άρειος υποστήριζε ότι ο Λόγος είναι εικόνα του Θεού και όχι θεός, άρα η λατρεία του δεν θα έπρεπε να είναι η ίδια. Ο Υιός είναι ο ανώτερος από όλους αλλά όχι ίσος με τον θεό.

Όλες οι θεολογικές συζητήσεις αλλά και το ιστορικό των γεγονότων, γράφονται στις εκκλησιαστικές ιστορίες, αλλά δυστυχώς το χριστεπώνυμο πλήρωμα «αραιά και που» διαβάζει ή ίσως και καθόλου.

Αλλά και μετά την Α' «οικουμενική», η διδασκαλία του Αρείου δεν έπαυσε να προσελκύει. Αυτό δηλαδή που κατά κανόνα συνέβαινε και συμβαίνει όταν ξεσπά

κάποια εκκλησιαστική κρίση· αντί να σβήσει η φωτιά, φουντώνει παραπάνω. Το πρόβλημα οξύνθηκε, οι οπαδοί του αυξήθηκαν ακόμα και μετά την δολοφονία του.

Ο Θεοδώρητος Κύρου αναφέρει ότι γίνονταν «έριδες εν εκάστη πόλει και κώμη και μάχαι περί των θείων δογμάτων», και ενδοεκκλησιαστικές συγκρούσεις· «ομόφυλοι και ομορρόφιοι και ομοτράπεζοι κατ' αλλήλων αντί δοράτων εκίνουν τας γλώσσας· μάλλον δε, μέλη αλλήλων όντες και εις εν τελούντες σώμα, κατ' αλλήλων ωπλίζοντο» (Εκκλησιαστική Ιστορία Θεοδώρητου Κύρου, 1,29-30).

Το ίδιο και ο εκκλησιαστικός ιστορικός Σωκράτης. «Η γαρ εκκλησία διαιρεθείσα, επί τη άπαξ γενομένη διαιρέσει ουχ ίστατο· αλλά στραφέντες καθ' εαυτών πάλιν εχώρουν· και μικράς και ευτελούς προφάσεως λαβομένοι αλλήλων διεχωρίζοντο» (5,20).

Μεγάλο μέρος των επισκόπων δεν είχε υποταχτεί στις αποφάσεις της Α΄ Οικουμενικής. Γράφει πάλι ο Θεοδώτηρος Κύρου: «Ο μεν ουν πανεύφημος βασιλεύς (εννοεί τον Κωνσταντίνο) τας αποστολικάς φροντίδας εν τη ψυχή περιέφερεν, οι δε της ιερωσύνης ηξιώμενοι ου μόνον οικοδομείν ουκ εβούλοντο, αλλά και αυτά τα της εκκλησίας ανορύττειν επεχείρουν θεμέλια. Τους γαρ δη τούτων μετά των αποστολικών ηγουμένους δογμάτων, παντοδαπός συκοφαντίας υφαίνοντες, καθαιρούντες εξήλαυνον» (1,80).

Όλες οι παραπάνω θεολογικές απόψεις μπορούν να στηριχτούν με κατάλληλα χωρία των Γραφών. Για αυτό και με τον θεσμό των «οικουμενικών», προσπάθησαν δώσουν **κύρος** στις ερμηνείες που εξυπηρετούσαν το υπό διαμόρφωση δόγμα. Οτιδήποτε διαφωνεί με αυτές, από εδώ και στο εξής θα καλείται «αιρετικό» και θα αναθεματίζεται. Οι δε αποφάσεις, γίνονται πλέον νόμοι του κράτους, και ο αντιφρονών θεωρείται κακοποιό στοιχείο ενάντιο στο όραμα της χριστιανικής οικουμένης.

Ο Νικόδημος ο Αγιορείτης, αφού αναπτύσσει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της «οικουμενικής συνόδου», καταλήγει: « Όθεν και παρά πάντων, **ουχί η Θεία Γραφή, αλλ' η Οικουμενική Σύνοδος ανακηρύτεται ο έσχατος κριτής των Εκκλησιαστικών υποθέσεων.** [...] Είπα δε ότι έσχατος κριτής εν τη Εκκλησία δεν είναι η Αγία Γραφή, ως λέγουσι τούτο οι Λουθηροκαλβινισταί, αλλά η Οικουμενική Σύνοδος, καθ' ότι εις πολλά μέρη ασαφώς λαλούσα η Θεία Γραφή, και έκαστος των αιρετικών προς την εδικήν του αίρεσιν στρεβλών το ασαφές νόημα των Γραφών, εξ ανάγκης χρειάζεται ερμηνεία δια να εξηγήση το αληθές αυτής

νόημα, ος τις δεν είναι άλλος, παρά η Οικουμενική Σύνοδος...». (Απόσπασμα από το Πηδάλιο του Αγίου Νικοδήμου, σελ. 119- 120).

Διομήδης